

УДК 811.111'373'42:114/115:82

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211019](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211019)

ПРОСПЕКЦІЯ ТА РЕТРОСПЕКЦІЯ ЯК ТЕМПОРАЛЬНІ МАРКЕРИ ТЕКСТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ Н. СПАРКСА “THE CHOICE”

Розанова О. А.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000-0001-7344-3716

Кашуба М. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000-0002-0989-3250

Цинова М. В.

кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська морська академія»
ORCID 0000-0003-2633-8416

Стаття присвячена дослідженню специфіки текстових категорій проспекції та ретроспекції в аспекті художньої комунікації, а саме – дослідженню даних композиційних складових з точки зору їх функціонування як темпоральних маркерів організації тексту. Вивчення категорії часу в різних її проявах цікаве тим, що час відноситься до тих явищ, які містять деяку невизначеність, оскільки у сприйнятті людини час може бути як різної протяжності, так і мати різноспрямовану векторність. Суб'єктивність у даному випадку відіграє значну роль і впливає на різні прояви в поведінці героїв художнього твору, а так само на конструювання смислів і побудову цілей. Описовий та кількісний методи дають можливість виділити лексичні засоби репрезентації категорій часу в романі Ніколаса Спаркса “The Choice”, серед яких окреме місце посідає саме заголовне слово, що виступає як найбільш значущий мовний актуалізатор категорії проспекції та ретроспекції. Важливою є як семантика цієї лексичної одиниці, що вміщує насамперед ідею перспективності, так і її кількісно-дистрибутивні характеристики, які забезпечують динаміку розвитку сюжетної лінії роману, і досягають кульмінаційного моменту, почасти завдяки її збігу з частотним піком застосованої лексики “choice”. Контекстуально-інтерпретаційний метод функціонального і лінгвістичного аналізу дає змогу зробити висновок про те, що з одного боку, темпоральну різноспрямованість часової організації тексту можна визначити як провідну характеристику художнього часу в романі, а з іншого – дозволяє розглядати цю специфіку і якості детермінанти у формуванні текстового континууму в цілому.

Ключові слова: *проспекція, ретроспекція, художня комунікація, лексичний темпоральний маркер.*

ПРОСПЕКЦИЯ И РЕТРОСПЕКЦИЯ КАК ТЕМПОРАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ ТЕКСТОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ РОМАНА Н. СПАРКСА “THE CHOICE”

Розанова Е.А.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Кашуба М.В.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Циновая М.В.

кандидат исторических наук, доцент,

Национальный университет «Одесская морская академия»

Статья посвящена исследованию специфики текстовых категорий проспекции и ретроспекции в аспекте художественной коммуникации, а именно – рассмотрению данных композиционных составляющих с точки зрения их функционирования в качестве темпоральных маркеров организации текста. Изучение категории времени в различных ее проявлениях интересно тем, что время относится к числу явлений, которые несут некоторую неопределенность, так как в восприятии человека время может быть как разной протяженности, так и обладать разнонаправленной векторностью. Субъективность в данном случае играет важную роль и влияет на разные проявления в поведении героев художественного произведения, а также на конструирование смыслов и построение целей. Описательный и количественный методы дают возможность выделить лексические средства репрезентации категорий времени в романе Николаса Спаркса “The Choice”, среди которых отдельное место отводится непосредственно главному слову, выступающему в качестве наиболее значимого языкового актуализатора категорий проспекции и ретроспекции. Важна как семантика данной лексической единицы, включающая в себя, прежде всего, идею перспективности, так и ее количественно-дистрибутивные характеристики, которые обеспечивают динамику развития сюжетной линии романа, достигающей своего кульминационного момента, отчасти, благодаря ее совпадению с частотным пиком употребления лексемы “choice”. Контекстуально-интерпретационный метод функционального и лингвистического анализа приводит к умозаключению о том, что, с одной стороны, темпоральную разнонаправленность временной организации текста можно определять как доминантную характеристику художественного времени в романе, а с другой, позволяет рассматривать данную специфику в качестве детерминанты в формировании текстового континуума в целом.

Ключевые слова: проспекция, ретроспекция, художественная коммуникация, лексический темпоральный маркер.

**PROSPECTION AND RETROSPECTION AS TEMPORAL MARKERS
OF TEXT ORGANIZATION IN THE NOVEL “THE CHOICE” BY N. SPARKS**

Rozanova O.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov National University

Kashuba M.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov National University

Tsynova M.

candidate of historical sciences, associate professor,
National University “Odessa Maritime Academy”

The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of the categories of prospection and retrospection in the aspect of artistic communication, namely, considering these two compositional components from the point of view of their functioning as temporal markers of text organization. The study of the category of time in many of its expressions is intriguing by the fact, that time relates to a number of such phenomena, which contain in themselves certain ambiguity as, firstly, in a person's perception time continuance can be regarded differently and, secondly, time may possess multidirectional field of vectors. In such a case subjectivity plays a significant role and influences, on the one hand, different manifestations of characters' behavior in a text of imaginative prose and, on the other hand, the very process of concepts design and structuring. Descriptive and quantitative analyses supply us with the opportunity to define lexical means of representation of the category of

time in the novel "The Choice" by Nicholas Sparks, among which a certain role is given to the very title word, which functions as the most prominent mode of actualization of the categories of prospection and retrospection. It is important to contemplate not only the semantics of the given lexical vocabulary unit, which, first of all, contains the idea of prospectiveness, but also its qualitative and distributive characteristics, which ensure the dynamics of the plot development of the novel. The story line reaches its culmination partly because of its coincidence with the highest recurrence of the lexeme "choice". Contextual-interpretational method of functional and linguistic analyses makes us consider that, on the one hand, that multidirection of vector manifold of text organization may be regarded as a dominant feature of artistic time in the novel, and, on the other hand, such an approach lets us interpret the given peculiarity as a determinant in the process of text continuum organization as a whole.

Key words: *prospection, retrospection, artistic communication, lexical temporal marker.*

Вступ. У теорії художньої комунікації одне з провідних місць відводиться дослідженню специфіки композиції. Багатогранність цієї категорії, яка безпосередньо причетна до створення художньої єдності форми і змісту, породила і багатоаспектність досліджень. Про роль композиції в творчому процесі створення художньої системи і в процесі читацького сприйняття твору писали ще античні автори. Розвиток ідей про композицію відображає філософію мислення і рівень знань про складне явище системи художнього твору.

Безперечний інтерес викликає вивчення хронотопу, тобто системи просторово-часових відносин у художньому тексті, що є найважливішим засобом формування його смислової цілісності, яка визначає структурно-семантичну модель тексту, а також прагматичні особливості руху оповідного континууму, що складає композицію твору. Категорія часу, як одна із складових цієї амбівалентної естетичної категорії, привертає увагу представників найрізноманітніших наук – від філософів і логіків до нейролінгвістів і лінгвокогнітологів. Але незважаючи на це, проблема часу ще й досі залишається остаточно не вирішеною і є однією з найцікавіших у сучасній лінгвістиці.

Час, як здавна відомо, характеризує тривалість, чергування і послідовність явищ, що знаходить своє вираження в часових одиницях виміру (секунда, година, вік тощо) і часових відносинах, що визначаються словами “пізніше”, “раніше”. Саме в цьому сенсі вживається слово “час” у мові (Кандрашкина 2011). Іншою особливістю часу, на думку філологів, є його неспроможність представляти самого себе: “його можна сприймати лише завдяки можливостям простору” (Паладян 2001: 86). І, нарешті, ще одна невід’ємна характеристика часу, коли він трактується як “форма існування матерії, невід’ємної від людини” (Шмелев 2002: 37). Все це дозволяє розглядати час, як одну з текстових універсалій, поза якою немає художнього твору (Кухаренко 2019). “При цьому тільки автор спроможний оперувати часом – зсувати його назад, організовуючи ретроспекцію, заглядаючи вперед через проспекцію, розтягувати його, утворюючи консервацію або стискати, – в будь-якому випадку відбувається злам сюжетного часу” (Кухаренко 2018: 75). Отже, дослідження ступеня розробленості темпорального аспекту художнього тексту та потенціал представлення часу можливого світу через організацію сюжету прямо пов’язаний з текстовими категоріями проспекції і ретроспекції.

Мета пропонованої статті полягає у вивченні певних композиційних елементів як темпоральних маркерів організації тексту за допомогою контекстуально-інтерпретаційного методу функціонального і лінгвістичного аналізу. Описовий і кількісний методи дозволяють також визначити способи їх лексичної репрезентації в романі Н. Спаркса “The Choice” (Sparks 2009).

Результати та обговорення. Досліджуючи ступінь розробленості темпорального аспекту художнього тексту, слід підкреслити, що основні результати досягнуті в описі номенклатури темпоральних індикаторів і характеристики їх окремих груп і рівнів. Композиційний рівень текстової структури і потенціал представлення часу можливого світу через організацію сюжету розглядається більш епізодично, у зв’язку з чим, насамперед, звернемо увагу на структуру роману, який складається з передмови, двох частин і епілогу. У першій частині розповідається про події, що сталися з героями в 1996 році; у другій – розкривається теперішній для героїв час, тобто 2007 рік. Виділяючи в архітектоніці тексту такі частини як передмова та епілог, кожна з яких має свою власну векторність часової організації, автор тим самим навмисне змушує читача або забігати вперед, або повертатися в минуле своїх персонажів, створюючи, таким чином, певну переакцентуацію окремих частин тексту.

Однак розпочинати дослідження функціонування темпорального континууму слід з назви роману – “The Choice”. Вона поєднує в собі дві функції – функцію номінації і, імпліцитно, функцію предикації. Насамперед, прочитавши заголовки, читач вже розуміє, що в романі йтиметься про якийсь вибір. Абсолютна частотність лексеми *choice* в тексті роману в цілому у різних випадках складає 46 слововживань, за допомогою яких у романі представлено три вибори, які постають перед головними героями Геббі та Тревісом.

Перший вибір, який був поставлений перед Геббі, представлений ретроспективно. Вона згадує як познайомилася зі своїм хлопцем Кевіном і про плани їх спільного життя:

*“She’d been fretting about the **choice** that winter evening when her hat blew off and Kevin had retrieved it. After thanking him, she promptly forgot all about him until he spotted her from across the quad a few weeks later. Though she’d forgotten him, he remembered her. His easy going manner contrasted sharply with that of the many arrogant frat guys she’d met up to that point, most of whom tended to drink inordinate amounts and painted letters on their bare chests... Conversation led to coffee, coffee led to dinner, and by the time she tossed her cap in the air at graduation, she figured she was in love. By then, she’d made her decision about which school to attend and with Kevin planning to live in Morehead.” (33)*

Другий вибір, який має зробити Геббі, це вибір між тим кого вона кохала багато років, і тим, кого вона кохає зараз. Головна героїня думає про майбутнє, через що проблема набуває характеру перспективного бачення.

*“That’s what I was thinking about today, even though it hurts me to say it. I love you, Travis, I really do. If I thought of this as a weekend fling, I’d put it behind me now and then go back to imagining a future with Kevin. But it’s not going to be that easy. I have to make a **choice** between the two of you.” (89)*

Третій вибір постає перед Тревісом. Йому необхідно вирішити чи відключати його дружину, Геббі, яка на той момент знаходиться в комі, від системи життєзабезпечення.

*“The living will Gabby had signed in the attorney’s office was the document Travis had brought with him to the hospital. Among other things, it specified that her feeding tubes were to be removed after twelve weeks. Today was the day he had to make his **choice**... What he wanted to ask the pigeon was this: Am I to become a killer?”* (116)

Як бачимо, лексична одиниця *choice* вживається в тексті як ретроспективно (39%), так і проспективно (61%), що складає більше половини усіх її слововживань. Така різниця в кількості вживань зумовлена тим, що семантика цього слова насамперед забезпечує проспективну динаміку оповідальної канви роману. Так, одним із значень лексеми *choice* у словникових дефініціях є *someone or something chosen from among a larger group so that they can be used for a particular purpose in the future* (Longman Language Activator 2004: 212).

Рис. 1. Графік залежності частотності лексеми *choice* від її дистрибуції

Звернемо також увагу на дистрибутивні характеристики лексеми *choice*. Як видно з наведеного графіка, вона найчастіше повторюється наприкінці роману. До 12 розділу, який складається з 77 сторінок тексту і є більшою половиною текстового масиву роману, середня частотність цієї лексеми складає лише одне слововживання на сторінку. Далі цей показник різко зростає. Пік вживання, 4 словоформи на сторінку, припадає на 94 сторінку і збігається з кульмінаційним моментом композиційної будови роману. Це створює відчуття напруження, динаміки і свідчить про те, що третій вибір є найважливішим, і саме він прихований у назві роману.

Особливу форму перспекції становить передмова. Передмова дає можливість автору залучити читача до сприйняття ідеї твору. У ній автор

спрямовує думку читача на те, про що буде йтися далі, але не розкриває ні сюжету, ні основної інформації. Те, що сказано у передмові, читач повністю усвідомлює тільки наприкінці роману, але деякі фрази вже налаштовують нас на певні роздуми: *“Stories are as unique as the people who tell them, and the best stories are those in which **the ending** is a surprise... His own life had been the best story ever, he mused, the kind of story that should have **ended on a happy note.**”* (2)

Також у передмові присутня перспекція в натяку на подію, про яку йдеться в другій частині роману: *“...The last time he and his wife had spoken, they'd had an **argument**, and more than anything he wanted to take back his words and make amends...he felt guilty about what had happened...”* (2)

*“...**Mistakes** are made...”* (2)

З вищенаведених прикладів бачимо, що завдяки використанню таких слів, як *ending, ended, happy*, історія, про яку буде йти мова, дуже складна, але закінчиться позитивно, а лексичні одиниці *argument, mistakes* дозволяють читачеві припустити, що внаслідок конфлікту головного героя і його дружини, щось станеться. А що саме – описується в другій частині роману.

На відміну від темпоральної частини лексичної системи, яка традиційно використовується як пряме найменування і не є об'єктом дослідження пропонованої статті, інша частина словника, що бере участь у передачі часової перспективи, становить собою вторинну номінацію. У лексичному значенні вищенаведених слів значення темпоральності немає. Воно індукується тільки контекстом, надаючи цим лексичним маркерам імпліцитного характеру. “Інформація, що міститься у кожному слові в системі, сприяє появі у них невласної номінативної функції. Включаючись у передачу нового для них комунікативного завдання, вони можуть опосередковано виражати значення часової віднесеності” (Голосова 1998: 96).

Розглядаючи категорію перспекції в романі, слід зазначити, що для її реалізації, в цілому, автор використав 35 слів і словослов'язань. Розглянемо деякі з них: *“The most important thing is **to keep you safe.**”* (71)

Цю фразу сказав Тревіс Паркер за довго до трагедії, описаної в романі. Однак в аварії, в якій постраждала Геббі, винен саме він. Отже, в межах цілісного текстового континууму фраза набуває перспективного характеру. *“I don't want my **life prolonged** in the event I can't make my own decision.”* (115)

Так висловилася Геббі, коли дізналася, що за той час, який її знайома Елеонора Бейкер провела в комі, її чоловік сильно постарів і намучився з дітьми, які перестали з'являтися як у школі, так і вдома і захопилися наркотиками. Геббі вважала, що сім'я Елеонори не так би страждала, якби вона померла. Якби така ситуація трапилася з самою Геббі, вона б не хотіла, щоб її сім'я жила у вічному очікуванні її виходу з коми. І, як виявилось, саме так і сталося з головною героїнею. І знову раніше вимовлена фраза починає виконувати перспективну функцію. *“She was still alive, and where there was life, there was always **hope.**”* (118)

Вживаючи лексичну одиницю *hope* у власному наративі, автор перспективно дає зрозуміти читачеві, що є надія на одужання головної героїні, що і відбулося в кінці роману. Всі перспективно спрямовані фрази мають як

імпліцитний, так і експліцитний характер. Автор використовує 11 експліцитних і 24 імпліцитних сигнали перспекції, а переважання останніх дозволяє йому підштовхнути читача до самостійного заглиблення в суть описуваних подій, їх осмисленню, тим самим проявляючи свою співтворчу активність.

Переходячи від категорії перспекції до категорії ретроспекції, повернемося до передмови, яка, окрім перспективної, також має ретроспективну спрямованість. У ній описуються деякі факти з минулого персонажів для більш повного розуміння твору. Наприклад, у досліджуваному романі з перших двох абзаців ми дізнаємося про дитинство головного героя, Тревіса, про його стосунки з батьком, який у дитинстві розповідав йому історії, дізнаємося, де він виріс:

“...that’s what Travis Parker recalled his dad telling him when he was a child... There was always adventure and danger and excitement and journeys that took place in and around the small coastal town of Beaufort, North Carolina, the place Travis Parker grew up in and still called home.” (2)

Така інформація з минулого допомагає читачеві створити певний образ і ставлення до героя роману. Вся перша частина роману також є ретроспективною: в ній висвітлюються події, що сталися за 11 років до описуваних подій, і згадуються моменти, що відбулися раніше 1996 року.

*“...He **remembered** the expression that his kid sister, Stephanie, was famous for...” (16)*

*“...As Gabby aced exam after exam **in college**, her mom would sometimes frown and wonder aloud whether it was possible to both work full-time as a doctor and be a full-time wife and mother...” (16)*

Лексичні маркери *remember, in college* вказують на ретроспективність даних висловлювань, які є спогадами героїв. Залежно від того, яка прагматична настанова лежить в основі ретроспекції, у досліджуваному тексті можна виділити наступні її функції:

- відновити в пам'яті читача старі відомості або повідомити йому нові, що відносяться до минулого і необхідні для розуміння шляхів подальшого розгортання оповіді:

“Travis looked around the table, pleased that his childhood friends not only had become good husbands and fathers, but were still a part of his life. It didn’t always turn out that way. At thirty-two, he knew that life was sometimes a gamble, and he’d survived more than his share of accidents and falls, some of which should have inflicted far more serious bodily injury than they had, but it wasn’t just that. Life was unpredictable. Others he’d known growing up had already died in car accidents, been married and divorced... What were the odds that the four of them – who’d known one another since kindergarten – would find themselves in their early thirties still spending weekends together?... But somehow, after hanging together through all the troubles and pressure from their parents... they were more like family than friends...” (5)

- дати можливість переосмислити ці відомості в нових умовах, в іншому контексті, з урахуванням того, що було сказано до ретроспективної частини:

“In his haste, Travis forgot his umbrella, despite the ominous clouds and building wind. That was mistake number one. They watched the show and enjoyed it,

but the weather had deteriorated by the time they'd left the theatre. Rain was pouring down hard, and Travis remembered standing with Gabby, wondering how best to get to their car...he bolted into the rain, splashing through ankle-deep puddles on the way to his car. He was soaked to the bone by the time he crawled in, especially his feet. That was mistake number two. Because it was late, and because they both had to work the following morning, Travis drove fast...That was mistake number three. Gabby asked him to slow down; more than once, he did as she asked, only to speed up again as soon as he could...she'd become so angry that she'd stopped speaking to him. She leaned her head back and closed her eyes, refusing to talk, frustrated the way tuning her out. That was mistake number four. The accident was next, and it could have been avoided had none of the other things happened.” (100)

• актуалізувати окремі частини тексту, які опосередковано відносяться до змістовно-концептуальної інформації:

“Eleanor Baker was a thirty-eight-year-old wife with two boys she adored. Eight years ago, she'd come into the emergency room vomiting and complaining about a blinding pain in the back of her head... Gabby knew nothing about her until the following Monday, when she realized that Eleanor had been placed in the intensive care unit when she didn't wake up Sunday morning... Her coma was caused by a severe case of viral meningitis. Her husband, Kenneth... spent his days at the hospital... Weeks turned into months...Months eventually passed into year, then another...His black hair had turned gray...and he'd become so thin his clothes hung off him. Kenneth mentioned one horrible event after another: that he'd lost his job, lost his house, that he couldn't wait to get all the kids out of the house, that the older one had dropped out of high school and the younger one had been arrested again for dealing drugs...She grew quite then. “Sometimes I think it might have been easier if his wife had died instead.” ... He wondered whether somehow Eleanor and Kenneth Baker had brought into their lives for a reason.” (108)

Категорія ретроспекції неминуче тягне за собою певну переакцентуацію окремих частин тексту. Те, що завдяки реалізації категорії ретроспекції відновлюється в пам'яті головних героїв роману, змушує читача переоцінити значення повідомленого раніше, і те, що здавалося іррелевантним або другорядним, стає в ряд значущих частин. “Певною мірою ретроспекція за своїми характерними ознаками може розглядатися як процес парадигматичного плану. Співвідношення того, про що було сказано раніше, з тим, про що йдеться зараз, створює в нашій свідомості зв'язки системного, а не лінійно-функціонального, поступального плану” (Гальперин 2006: 106).

Висновки. У результаті аналізу текстового матеріалу, а саме, специфіки його архітекtonіки в комбінації з особливостями функціонування лексичної системи, очевидним стає факт, що категорії ретроспекції в романі приділено більше уваги, ніж категорії проспекції. Це обумовлено тим, що інформація, яку подано в проспекції, є подальшим сюжетом роману, і було б недоречно розкривати її заздалегідь. Функціональна спрямованість категорії ретроспекції полягає в тому, що вона інтегрує часові зрізи твору, змушує переглянути текст з погляду минулого. Посилання на те, про що вже було сказано, зосереджують

увагу читача на окремих, іноді малозначущих деталях, які надалі стають істотними характеристиками. Отже, з одного боку, можна говорити про темпоральну різноспрямованість як про домінуючу характеристику художнього часу в романі, а з іншого, як про детермінанту у формуванні текстового континуума в цілому. У свою чергу архітектонічна делімітація тексту у сполученні з лексичними маркерами, серед яких найбільше значення має заголовне слово *choice*, виступають як актуалізатори категорій перспекції та ретроспекції. Незважаючи на те, що дія роману або повертається в минуле до ключових подій у житті головних героїв, або забігає в майбутнє, час не зупиняється, а неупинно здійснює поступальний рух вперед. Він багатогранний, різноманітний і осмислення різних його сторін відображається в різноманітні застосованих автором темпоральних маркерів.

Список літератури

- Гальперин І. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: КомКнига, 2006. 144 с.
- Голосова Т. М. Темпоральна система макроструктури художнього тексту. Черкаси: ЧНУ, 1998. 119 с.
- Кандрашкіна О. О. Категории пространства, времени и хронотопа в художественном произведении и языковые средства их выражения. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2011. №2, т. 13. С. 1217–1221.
- Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Москва: Флинта, 2019. 316 с.
- Кухаренко В. А. Текст и его структура. Москва: Флинта, 2018. 188 с.
- Паладян М. Мышление и синтаксис. *Вопросы языкознания*. 2001. №6. С. 85–103.
- Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира. Материалы к словарю. Москва: Языки славянской культуры, 2002. – 224 с.
- Longman Language Activator. – Pearson Education Limited, 2004. 1556 p.
- Sparks N. The Choice. New York: Grand Central Publishing, 2009. 136 p.

References

- Gal'perin, I. R. (2006). Tekst kak ob#ekt lingvisticheskogo issledovaniya. Moskva.
- Holosova, T. M. (1998). Temporalna systema makrostruktury khudozhnoho tekstu. Cherkasy: ChNU.
- Kandrashkina, O. O. (2011). Kategorii prostranstva, vremeni i hronotopa v hudozhestvennom proizvedenii i jazykovye sredstva ih vyrazheniya. Izvestiya Samarskogo nauchnogo centra Rossijskoj akademii nauk. 2 (13), 1217–1221.
- Kuharenko, V. A. (2019). Interpretacija teksta. Moskva: Flinta.
- Kuharenko, V. A. (2018). Tekst i ego struktura. Moskva: Flinta.
- Paladjan, M. (2001). Myshlenie i sintaksis. Voprosy jazykoznanija. 6, 85–103.
- Shmelev, A. D. (2002). Russkaja jazykovaja model' mira. Materialy k slovarju. Moskva: Jazyki slovjanskoj kul'tury.
- Longman Language Activator (2004). Pearson Education Limited.
- Sparks, N. (2009). The Choice. New York: Grand Central Publishing.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2020 р.